

Dona, literatura i política: Arundhati Roy, escriptora i activista, per Júlia Costa

Júlia Costa, mestra, humanista i escriptora.

A la tertúlia del mes de desembre de 2018, dedicada a analitzar la primera part del llibre *Índia contemporània*, de l'economista Amartya Sen, es van mencionar les dues conegudes novel·les de l'escriptora i activista Arundhati Roy. El cas de Roy és singular i paradigmàtic, pel que fa a la relació entre literatura i política, encara més quan la relació implica una dona i, en concret, una dona d'un país tan singular i contradictori com és l'Índia del present.

Arundhati Roy és avui considerada una de les deu persones més influents, pel que fa al pensament, del món actual, segons uns barems que endega la revista Times. Entre aquestes deu tan sols hi surt, de moment, una altra dona, amb alguns aspectes ideològics coincidents amb Roy, la canadencina Naomi Klein. La resta són senyors. És possible que sense l'èxit de la seva primera novel·la Roy no hagués assolit aquest reconeixement mundial ni la difusió actual de les seves idees, tot i que ha publicat molts articles i llibres d'assaig sobre temes diversos, relacionats amb la política del seu país, i sobre la situació del món, en general.

Suzanna Arundhati Roy va néixer l'any 1961 i ha esdevingut molt popular a casa nostra a causa de les seves dues obres de ficció, en particular la primera, *El déu de les petites coses*, (*The God of Small Things*), publicada el 1997. Aquest llibre ha guanyat premis de prestigi, com ara el Man Booker, i ha fet que esdevingués el llibre més venut, fins ara, per una persona del seu país que no sigui resident, per motius diversos, a l'estranger. Roy és molt més que una dona que escriu, és una activista política important, insistent i coratjosa, implicada en lluites diverses pels drets humans, la defensa del medi ambient i d'altres causes importants.

Les dificultats per entendre l'Índia es relacionen amb la seva extensió, diversitat ètnica, lingüística i religiosa i complexitat en tots els àmbits. Això fa que, com en tants altres temes, quan més llegim sobre els problemes i característiques d'aquella societat més posem en evidència la nostra ignorància i la incapacitat per assolir uns coneixements extensos i objectius. Roy exemplifica aquesta complexitat, a través de la seva vida i la seva obra. Sovint la ficció ajuda a comprendre molt millor les situacions i facilita poder baixar al nivell de la gent, cosa que Roy ha comentat en més d'una ocasió. Els conflictes se'ns fan més propers i resulta més senzill desenvolupar la difícil virtut de l'empatia.

Elsa Morante, en el seu extens llibre *La Història* va intentar compaginar la trajectòria d'una dona senzilla, víctima de la situació (en aquest cas el feixisme, el nazisme i les misèries d'una pau amb moltes servituds), amb referències sobre violències diverses, explicitades de forma cronològica. Les relacions entre els fets històrics i la forma com afecten les persones no sempre són prou evidents, en els manuals convencionals d'història o en els llibres escrits per gent del món acadèmic.

Roy va néixer a Shillong, la capital de Meghalaya, un estat al nord-est del país, una ciutat que no arriba als cent cinquanta mil habitants. La seva mare era una activista pels drets de la dona cristiana (de l'església ortodoxa siriana) i el seu pare era el gerent d'una plantació de te. Els pares es van divorciar quan ella era molt petita i van haver de viure amb l'avi matern. A causa d'aquests canvis familiars Roy va patir trasllats diversos, fins que als cinc anys es va traslladar a Kerala, on la mare va obrir una escola.

Roy va assistir a una escola cristiana i va estudiar arquitectura. Va fer durant alguna època una vida bohèmia i feines diverses. A l'escola d'arquitectura de Delhi va conèixer l'arquitecte Gerard da Cunha, van viure junts a Delhi i Goa, fins que es van separar. Roy va tornar a Delhi, va obtenir un càrrec oficial a l'Institut d'Afers Urbans i l'any 1984 es va aparellar amb el cineasta i ambientalista Pradip Krishen. Va

treballar en alguna de les produccions de Krishen i es van acabar casant. Tots dos van col·laborar en pel·lícules i sèries de televisió, la majoria de les quals no hem vist per aquí i és possible que no veiem mai si no és que la filmoteca les recupera en algun moment. El món del cinema, una indústria que en aquell complex país és molt important, va acabar per decebre Roy, qui va canviar de feina diverses vegades i es va acabar separant del seu marit.

Roy va escriure força guions de cinema i televisió, alguns dels quals autobiogràfics i va guanyar algun premi en aquest sector. Va desvetllar una forta polèmica l'any 1994, quan va criticar la pel·lícula *Bandit Queen*, basada en la vida de Phoolan Devi. Devi va ser una dona amb una vida molt complicada i tràgica, que ha esdevingut una mena de llegenda a l'Índia, una mena de Robin Hood femení, tot i que la seva història se situa en l'època contemporània. La van casar quan era una criatura, amb onze anys, van abusar d'ella i el marit la va violar i repudiar, va patir moltes violacions i maltractaments i va acabar per unir-se a uns bandolers.

Va matar el seu primer marit i va exposar de forma pública el seu cadàver. Va endegar venjances sobre d'altres homes que l'havien violentat i maltractat. Va ser molt perseguida i, finalment, empresonada. La seva popularitat va arribar a ser immensa, sobretot entre les castes desfavorides i les dones. En sortir de la presó es va casar amb un home benestant, es va dedicar a la política i va arribar a tenir un escó al Parlament. Però el matrimoni va ser complex i va acabar malament. Va morir assassinada a trets per un fanàtic venjatiu quan encara era congressista, tenia trenta-set anys i era el 2001. Phoolan Devi va criticar la pel·lícula sobre la seva vida i Roy va condemnar a fons la tergiversació de la història i la manipulació feta pel director, sense permís de la protagonista real.

L'èxit de *El déu de les petites coses*, l'any 1997, va suposar la seguretat econòmica per a l'escriptora. Està ben relacionada amb els mitjans de comunicació, on hi té familiars. *El Déu de les petites coses* és un llibre amb referents biogràfics i en una llarga part del qual Roy explica les seves experiències infantils. Va rebre crítiques excel·lents en general però també va crear divergències entre la crítica. Se la va titllar de depriment i a l'Índia la seva autora va tenir problemes a causa de les descripcions d'aspectes sexuals que s'hi poden trobar, fins i tot va haver d'entomar acusacions d'obscenitat. Va trigar molts anys a escriure-la i vint anys en publicar, després, una altra obra de ficció.

A més de les seves dues novel·les i els guions per a cinema i televisió Roy ha escrit un munt d'assaigs, els drets d'autor d'alguns dels quals ha cedit per a causes solidàries. Ha incidit en el tema de la diversitat de cultures al món i en les amenaces que les encalquen. Ha escrit, així mateix, sobre política i cultura contemporànies i a l'Índia han recollit la seva obra sobre aquests temes en cinc volums. L'any 2016 va publicar la seva segona novel·la, *El Ministeri de la màxima felicitat*, que també ha obtingut un èxit important i on incideix en el tema del separatisme del Caixmir. Els bonics títols de les seves dues obres de narrativa amaguen un univers dur, complicat, divers, violent i en el qual es fa difícil tirar endavant, encara més per a una dona, fins i tot en el cas de què no pertanyi als sectors més marginats del país.

Roy és portaveu del moviment antiglobalització, molt crítica amb el neoimperialisme i s'ha oposat a les polítiques de l'Índia vers la proliferació de les armes nuclears. Precisament és aquest darrer un dels aspectes de Roy que menciona Amartya Sen en alguns apartats d'*Índia Contemporània*. Ha donat suport als moviments per la independència de Caixmir, un moviment *separatista*. Per aquest activisme ha rebut acusacions de *sedició*.

Es va posicionar contra el projecte de construcció d'una presa, la de Narmada, a causa dels desplaçaments de població que pot provocar, i això sense compensació econòmica per als afectats, o amb una compensació molt minsa. Com és fàcil suposar Roy constitueix una persona incòmoda per als poders vigents al país, però també per a sectors populars que mantenen idees diferents. Sigui pel prestigi de l'escriptora o perquè els temps, allà, estan canviant, Roy s'ha anat sortint de les acusacions i

condemnes diverses amb càstigs pràcticament simbòlics. Ha estat constantment amenaçada per diferents sectors de la complexíssima societat índia.

Roy té detractors mesurats, com ara l'historiador ambiental Ramachandra Guha, que l'acusa de fer defenses exagerades, però indulgents, i a simplificar la seva visió del món, des d'una òptica maniquea. Roy admet de grat que la seva escriptura és apassionada, amb un punt *histèric*, una estratègia personal per tal de cridar l'atenció sobre problemes de gruix. Roy ha escrit i polemitzat sobre coses tan greus com ara la invasió d'Afganistan per part dels Estats Units, o la guerra d'Irak, i va definir els fets com actes de terror contra la gent del món, en general, més enllà dels interessos polítics i territorials.

És una autora molt crítica, no podia ser altrament, amb el capitalisme d'estil americà. I la seva crítica és vehement, insistent i potser, en alguns moments, hiperbòlica. Però això no vol pas dir que sigui desencertada, malgrat que algunes seves opinions admeten matisos. Ha opinat a fons sobre el tema israelià, criticant els excessos d'aquest estat en la seva política agressiva. S'ha manifestat en contra de la pena de mort, i ha destapat afers diversos lligats a la corrupció en el camp militar del seu país o a la violència persistent en diferents zones de l'Índia. Sovint s'ha documentat en directe, viatjant als llocs del país on s'esdevenen els moviments titllats de terroristes tot i que ella no és partidària del terrorisme com a defensa i creu que res no el pot justificar. Ha rebut crítiques aspres de gent com Salman Rushdie.

Roy ha estat a Espanya, a Catalunya, amb motiu de les presentacions dels seus darrers llibres. En una d'aquestes estades, va manifestar, en una entrevista, el temor que li produeix la proliferació al seu país de grups d'extrema dreta que de moment són poc nombrosos però que poden determinar una mena de dictadura de la majoria en un futur proper.

El Caiximir, explica, és un dels llocs del món amb més ocupació militar, per part de l'Índia, hi ha més de mig milió de soldats. Al país sovintegen les xifres sobre morts, tortures, però s'explica poca cosa de com canvia la vida de la gent, des dels mateixos soldats als diferents sectors de la població. Per això Roy creu que tan sols la ficció pot explicar el veritable terror i defugir les fredes estadístiques. La ficció pot incidir en la manca de connexió entre les castes, de com se celebra, a vegades, l'ocupació militar, del fonamentalisme econòmic i del fonamentalisme religiós, sovint relacionats.

Roy va ser a Barcelona poc després dels fets relacionats amb el referèndum, l'any passat, va admetre desconèixer el tema i, per tant, es va mostrar prudent a l'hora d'opinar, tot i que va constatar que sovint es troba en llocs on es barregen cultura, política i història. I va amollar alguns paral·lelismes amb el Caixmir, criticant les intervencions violentes, que sovint agreugen el tema. Nosaltres, però, també hem de ser prudents a l'hora d'establir relacions, considerant que molts habitants de l'Índia, més enllà dels grups que detecten el poder econòmic, ens considerarien uns privilegiats.

Les dues novel·les de Roy estan escrites en un estil molt personal, fan salts en el temps i segueixen els personatges al llarg de dues o tres generacions, posant especial èmfasi en el tema de la violència. Entre els seus llibres d'assaig traduïts al català o al castellà podem trobar *L'Àlgebra de la justícia infinita* (Empúries, 2003), on incideix en el tema de la guerra d'Afganistan i el terrorisme. A *El final de la imaginació* (Empúries, 1998) polemitzava entorn de les armes nuclears i la seva proliferació. Un altre llibre que podem trobar en castellà és *Espectros del capitalisme*, sobre el tema de la corrupció (Madrid, Capitán Swing, 2015). L'actor John Cusack va publicar un llibre, *Coses que poden i no poden dir-se* (Manresa, Tigre de Paper, 2018) amb converses entre Roy i Edward Snowden, el controvertit extècnic de la CIA que va revelar documents confidencials. Es van reunir a Rússia, on Snowden compta amb asil polític durant un període de temps no determinat.

A la xarxa es poden trobar moltes entrevistes i referències sobre Arundhati Roy i fins i tot documents més extensos i molt interessants, com ara *Caminando con los camaradas*, sobre uns grups guerrillers de tendència maoista, perseguits pel govern de l'Índia que li va generar molts problemes. Els seus llibres, en

català i castellà, però també en anglès i d'altres llengües es troben amb relativa facilitat a les nostres biblioteques i llibreries.

La literatura de Roy pot agradar més o menys, els seus assaigs poden desvetllar simpaties i inquietuds, però, en tot cas, ni la seva ficció ni la seva interpretació d'una realitat complicada i preocupant, no tan sols pel que fa al seu país sinó al món, en general, no poden deixar indiferent ningú. Mostren la realitat d'una Índia amb fondes contradiccions, que afecten la mateixa escriptora, qui ha escrit una part de la seva obra directament en anglès. Roy és crítica amb les ONGs, subvencionades, en ocasions, pels mateixos que han generat o agreujat les problemàtiques i se sent preocupada pel control sobre la gent que les noves tecnologies permeten als poders diversos. En tot cas, l'escriptora incideix en un munt de temes que convergeixen en una realitat, la igualtat, al seu país i a tants altres indrets del món, encara és un miratge i, fins i tot, als llocs on s'ha assolit, més o menys, no és tan segura ni sòlida com podríem pensar.

El panorama lamentable que ens ofereix Roy no amaga, però, aspectes positius. Que ella mateixa, tan amenaçada tot sovint i sempre en el punt de mira dels estaments policials, hagi pogut escriure el que escriu i dir el que ha dit, ja és una mostra de què les coses, amb grans dificultats, canvien, encara que hi hagi passes enrere. A l'Índia hi ha unes altes xifres d'analfabetisme però, curiosament, són més altes entre els homes que no pas entre les dones. Existeixen allà escandaloses fortunes, que Roy ha criticat sovint, mentre la majoria de la població es troba en una situació tràgica i hi ha molts casos de suïcidis de pagesos a causa dels endeutaments. Les agressions a les dones o els casaments infantils minven amb grans dificultats. Però, per altra banda, l'educació i alguns sectors de les classes mitjanes que no pertanyen a les grans elits intenten canviar les coses.

La tradició té un gran pes, les lleis, a vegades, han anat molt per davant dels costums, cosa que en altres llocs del planeta ha esdevingut a l'inrevés. En tot cas, l'obra de Roy és un element més a tenir en compte a l'hora d'acostar-nos una mica, i sempre de forma molt limitada, a aquell món i la seva gent, no gaire diferent de nosaltres, al capdavant. Un dels avantatges de la globalització és que avui, sense necessitat d'anar gaire lluny, tenim als barris i pobles veïns i veïnes de diferents parts del món i, a les escoles, criatures de tot el planeta. Un privilegi humà, aquest, que ens cal aprofitar.

De vegades hi ha qui viatja molt lluny a veure el que sigui i té poc interès per aprofundir en les vides dels veïns estrangers o dels botiguers del barri. Una vegada vaig sorprendre, en un *colmado* del Raval, menat per gent de l'Índia, una conversa entre el seu propietari i una clienta colombiana. Feien broma sobre el molt que la gent de per aquí ens queixem, pel que fa al tema econòmic i a les crisis, evocant amb ironia amable les dramàtiques situacions dels seus països respectius. Quan fem comparacions a favor nostre ens cal mirar enrere, fa tan sols una o dues generacions de les nostres, per tal d'ensopegar-nos amb un món força galdós, que no ens agrada gaire evocar. Mirar enrere, això sí, *sense ira*, si pot ser.

Referències

Citades tan sols en referència a la traducció catalana o castellana.

Assaig

Roy, Arundhati (2003). *L'Àlgebra de la justícia infinita*. Barcelona: Empuries.

Roy, Arundhati (2018). *Coses que poden i no poden dir-se: (converses i assajos amb Edward Sonwden, coordinat per John Cusack)*. Manresa: Tigre de paper.

Roy, Arundhati (1998). *El final de la imaginació*. Barcelona: Empuries.

Roy, Arundhati (2015). *Espectros del capitalisme*. Madrid: Capitán Swing.

Roy, Arundhati (2004). *Retòrica bèl·lica*. Barcelona: Anagrama.

Ficció

Roy, Arundhati (1999). *El Déu de les coses petites*. Barcelona: Empúries.

Roy, Arundhati (2017). *El Ministeri de la felicitat suprema*. Barcelona: Anagrama.